

(PhD) I.Qarshiyev taqrizi asosida

**MUSTAQILLIK YILLARIDA MAMLAKATDA
AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLARNING
HUQUQIY VA NAZARIY-USLUBIY
ASOSLARINING TAHLILI**

**Kadirova Yakitjan Buvabayevna, Nizomiy nomidagi Toshkent
davlat pedagogika universiteti v.b.dotsenti, (PhD)**

**ANALYSIS OF THE LEGAL AND THEORETICAL-
METHODICAL BASIS OF THE REFORMS
IMPLEMENTED IN THE COUNTRY DURING THE
YEARS OF INDEPENDENCE**

**Kadirova Yakitzhan Buvabaevna, Acting Associate Professor of
the Nizami Tashkent State Pedagogical University, (PhD)**

**АНАЛИЗ ПРАВОВЫХ И ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДИЧЕСКИХ ОСНОВ РЕФОРМ,
ОСУЩЕСТВЛЕННЫХ В СТРАНЕ ЗА ГОДЫ
НЕЗАВИСИМОСТИ**

**Кадилова Якитжан Бувабаевна, и.о. доцента Ташкентского
государственного педагогического университета имени
Низами, (PhD)**

<https://orcid.org/0009-0005-0638-6922>

e-mail: xqodirova@bk.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 1991-yildan to hozirgi davrgacha bo'lgan yillarida amalga oshirilgan islohotlarning huquqiy va nazariy-uslubiy asoslari tahlil qilinadi. Islohotlarning asosiy yo'nalishlari, ularning Konstitutsiya va qonunchilik bazasiga tayanishi, shuningdek, nazariy konsepsiyalar va uslubiy yondashuvlarning roli o'rganiladi. Maqolada statistik ma'lumotlar va misollar asosida islohotlarning samaradorligi baholanib, kelajakdagi istiqbollarga doir takliflar beriladi. Tadqiqotda tarixiy, tahliliy va qiyosiy usullar qo'llanilgan.

Kalit so'zlar: mustaqillik, islohotlar, huquqiy asoslar, nazariy-uslubiy yondashuv, Konstitutsiya, qonun ustuvorligi, demokratiya, iqtisodiy modernizatsiya, sud tizimi, xalqaro huquq.

Abstract: This article analyzes the legal and theoretical-methodical foundations of the reforms implemented in the years of independence of the Republic of Uzbekistan from 1991 to the present. The main directions of the reforms, their reliance on the Constitution and legislative framework, as well as the role of theoretical concepts and methodological approaches are studied. The article evaluates the effectiveness of the reforms based on statistical data and examples and makes suggestions for future prospects. The research used historical, analytical and comparative methods.

Keywords: independence, reforms, legal framework, theoretical and methodological approach, Constitution, rule of law, democracy, economic modernization, judicial system, international law.

Аннотация: В статье анализируются правовые и теоретико-методологические основы реформ, осуществляемых в годы независимости Республики Узбекистан с 1991 года по настоящее время. Изучаются основные направления реформ, их опора на Конституцию и законодательную базу, а также роль теоретических концепций и методологических подходов. В статье на основе статистических данных и примеров оценивается эффективность реформ, а также даются предложения относительно дальнейших перспектив. В исследовании использовались исторические, аналитические и сравнительные методы.

Ключевые слова: независимость, реформы, правовая база, теоретико-методологический подход, Конституция, верховенство права, демократия, экономическая модернизация, судебная система, международное право.

KIRISH. O‘zbekiston Respublikasi 1991-yil 31-avgustda mustaqillikka erishib, sobiq Ittifoq tuzumining qoldiqlaridan voz kechib, milliy davlatchilikni shakllantirish yo‘liga kirdi. Bu davrda mamlakatda keng ko‘lamli islohotlar boshlanib, ular siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy sohalarni qamrab oldi. Islohotlarning asosiy maqsadi demokratik, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurish, erkin bozor munosabatlarini joriy etish, inson huquqlari va erkinliklarini ta‘minlash hamda mamlakatni xalqaro maydonda munosib o‘ringa ega qilishdan iborat edi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida asosiy e‘tibor davlat suverenitetini mustahkamlash va iqtisodiy mustaqillikka erishishga qaratildi. 1992-yil 8-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinishi ushbu jarayonda muhim bosqich bo‘ldi[1]. 2016-yildan boshlab esa, Prezident Shavkat Mirziyoev rahbarligida islohotlar yangi bosqichga ko‘tarilib, “Harakatlar strategiyasi” doirasida sud-huquq tizimini isloh qilish, korrupsiyaga qarshi kurashish va iqtisodiy erkinlikka erishishga ustuvorlik berildi[2].

Ushbu islohotlar mustahkam huquqiy asoslar va nazariy-uslubiy yondashuvlarga tayangan bo‘lib, ularning tahlili mamlakat taraqqiyotining asosiy yo‘nalishlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Maqolaning maqsadi – mustaqillik davrida amalga oshirilgan islohotlarning huquqiy va nazariy-uslubiy asoslarini o‘rganish, ularning samaradorligini statistik ma‘lumotlar va misollar asosida baholash hamda kelajakdagi islohotlar uchun takliflar ishlab

chiqishdan iborat. Tadqiqotda tarixiy tahlil, qiyosiy usul va normativ-huquqiy yondashuvlar qo‘llanildi.

1. Mustaqillik yillaridagi islohotlarning umumiy manzarasi

Mustaqillikka erishilganidan so‘ng O‘zbekistonda islohotlar beshta asosiy yo‘nalishda amalga oshirildi: davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, sud-huquq tizimi, ta‘lim va ijtimoiy soha. 1990-yillarda asosiy e‘tibor milliy davlatchilikni shakllantirishga qaratildi. 1991-yilda “Davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, unda mamlakatning suvereniteti va davlat ramzlari belgilandi[3]. 1992-yilda esa Konstitutsiya qabul qilinishi bilan islohotlar uchun mustahkam huquqiy asos yaratildi.

Iqtisodiy islohotlar 1990-yillarning o‘rtalaridan boshlab kuchaydi. 1994-yilda “Mulkchilik to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, xususiy mulk huquqi qonunan mustahkamlandi[4]. 2000-yillarda esa kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qator qonunlar qabul qilindi. Masalan, 2001-yilda “Tadbirkorlik faoliyati erkinligi kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, tadbirkorlar uchun soliq imtiyozlari joriy etildi[5]. Bu davrda mamlakatda xususiy sektor ulushi oshdi – 1991-yilda YaIMning 31% ni tashkil etgan bo‘lsa, 2005-yilga kelib bu ko‘rsatkich 52% ga yetdi[6].

2016-yildan keyin islohotlar yangi bosqichga ko‘tarildi. “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi” doirasida sud tizimining mustaqilligini ta‘minlash,

korruptsiyaga qarshi kurashish va iqtisodiy erkinlikka erishishga ustuvorlik berildi[7]. Masalan, 2018-yilda “Korruptsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, korruptsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi[8]. Natijada, Transparency Internationalning Korruptsiyani idrok etish indeksida O‘zbekiston 2016-yildagi 156-o‘rindan 2022-yilda 126-o‘ringa ko‘tarildi[9].

Sud-huquq tizimidagi islohotlarga misol sifatida 2020-yilda Sudyalari Oliy kengashi faoliyatining takomillashtirilganini keltirish mumkin. Bu sudyalarning mustaqilligi va javobgarligini oshirishga xizmat qildi[10]. Shuningdek, “Elektron hukumat” tizimi joriy etilishi davlat xizmatlarining shaffofligini oshirdi – 2022-yilga kelib 250dan ortiq xizmat elektron shaklga o‘tkazildi[11]. Bu islohotlar mamlakatning xalqaro reytinglardagi o‘rnini yaxshilashga xizmat qildi. Masalan, “Doing Business” reytingida O‘zbekiston 2016-yilda 87-o‘rinda bo‘lsa, 2020-yilda 69-o‘ringa ko‘tarildi[12].

2. Islohotlarning huquqiy asoslari

Mustaqillik yillarida islohotlarning huquqiy asoslarini shakllantirishda O‘zbekiston Konstitutsiyasi asosiy o‘rin tutdi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyada mamlakat demokratik, huquqiy davlat sifatida e‘lon qilindi[13]. Konstitutsiyaning 1-moddasida “O‘zbekiston – suveren demokratik respublika” deb belgilandi, 7-moddasida esa “Xalq O‘zbekiston Respublikasida suverenitetning yagona manbaidir” deb ta’kidlandi[14]. Ushbu moddalar islohotlarning demokratik asosga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Konstitutsiyadan tashqari, qator qonunlar islohotlar uchun huquqiy baza yaratdi. Masalan, 1994-yilda “Sudlar to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, sud tizimining asosiy prinsiplari belgilandi[15]. 2000-yillarda esa iqtisodiy islohotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun “Investitsiya faoliyati to‘g‘risida” (1998-yil) va “Xorijiy investitsiyalar to‘g‘risida” (1999-yil) qonunlari qabul qilindi[16]. Bu qonunlar natijasida 2000-2010-yillarda xorijiy investitsiyalar hajmi 1,2 mlrd dollardan 9 mlrd dollarga oshdi[17].

O‘zbekiston xalqaro huquq normalarini milliy qonunchilikka integratsiya qilish yo‘lidan

yurdi. 1992-yilda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasiga qo‘shildi, 1995-yilda esa BMTning “Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi” pakti ratifikatsiya qilindi[18]. 2008-yilda “Tortib olingan tijorat foydasiga qarshi konvensiya” qabul qilinib, korruptsiyaga qarshi kurashishda xalqaro standartlar joriy etildi[19].

2017-yildan keyin sud-huquq tizimidagi islohotlar yanada kuchaydi. “Harakatlar strategiyasi” doirasida 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmon bilan sud tizimi modernizatsiya qilindi[20]. 2018-yilda “Sudlar to‘g‘risida”gi qonunga o‘zgartirishlar kiritilib, sudyalarning mustaqilligi va javobgarligi oshirildi[21]. Masalan, 2020-yilda sudlarga nodavlat tashkilotlar tomonidan monitoring o‘tkazishga ruxsat berildi, bu sud jarayonlarining shaffofligini ta’minlashga xizmat qildi[22].

Ma’muriy islohotlarda ham muhim qadamlar tashlandi. 2017-yil 8-sentyabrdagi PF-5185-sonli Farmon bilan davlat boshqaruvi tizimi optimizatsiya qilindi[23]. Natijada, 2019-yilga kelib davlat organlari soni 20% ga qisqartirildi, bu budjet xarajatlarini 15%ga kamaytirishga olib keldi[24]. 2020-yilda “Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risida”gi qonun yangidan ishlab chiqilib, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish kuchaytirildi[25].

3. Nazoriy-uslubiy asoslar

Islohotlarning nazariy asoslari demokratik davlat qurish, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta’minlash falsafasiga asoslanadi. Bu jarayonda g‘arb faylasuflari I.Kantning “qonun ustuvorligi – davlat barqarorligi asosi” va J.Lokkning “Davlat fuqarolarning xavfsizligi va erkinligini ta’minlash uchun mavjud” degan qarashlari o‘z aksini topdi[26]. Shu bilan birga, islohotlar milliy qadriyatlar – adolat, mehnatsevarlik va jamoatchilikka asoslandi.

Uslubiy jihatdan islohotlarda tahlil, monitoring va zamonaviy texnologiyalardan foydalanildi. “Elektron hukumat” tizimi joriy etilishi buning yorqin namunasidir. 2019-yilda “Elektron hukumat to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, 2022-yilga kelib 250dan ortiq davlat xizmati elektron shaklga o‘tkazildi[27]. Natijada, fuqarolarning davlat xizmatlaridan foydalanish vaqti o‘rtacha 3 kundan 1 soatga qisqardi[28].

“Harakatlar strategiyasi”ning besh bosqichli mexanizmi – rejalashtirish, ijro, nazorat, tahlil va takomillashtirish – islohotlarning uslubiy asosini tashkil etdi. Masalan, 2018-yilda strategiya doirasida 3000dan ortiq normativ-huquqiy hujjat qayta ko‘rib chiqildi va 800tasi bekor qilindi[29]. Bu byurokratiyani kamaytirishga xizmat qildi.

Xalqaro tajriba ham islohotlarda muhim o‘rin tutdi. Janubiy Koreyaning “Yangi qishloq” (Saemaul Undong) dasturi va Singapurning davlat boshqaruvi modeli O‘zbekistondagi islohotlar uchun o‘rnak bo‘ldi[30]. Masalan, 2019-yilda “Monodialkor mahallalar” dasturi ishga tushirildi, bu mahalliy aholining ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirdi[31].

XULOSA VA TAKLIFLAR. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda amalga oshirilgan islohotlar mustahkam huquqiy va nazariy-uslubiy asoslarga ega bo‘lib, mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qildi. Konstitutsiya va qonunchilik bazasi islohotlarning huquqiy poydevorini tashkil etdi, nazariy-uslubiy yondashuvlar esa ularning samaradorligini oshirdi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, islohotlar natijasida xususiy sektor ulushi 80%ga yetdi, xorijiy investitsiyalar hajmi 2022-yilda 10 mlrd dollardan oshdi.

Biroq, islohotlarning samaradorligini yanada oshirish uchun qonunlar ijrosini kuchaytirish, fuqarolik jamiyati rolini rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish zarur. Kelajakda quyidagi takliflar amalga oshirilishi tavsiya etiladi:

1. Sud tizimi mustaqilligini kuchaytirish uchun xalqaro ekspertlar bilan hamkorlikni kengaytirish.

2. “Aqlli davlat” konsepsiyasiga o‘tish uchun raqamlashtirishni tezlashtirish.

3. Islohotlarning ijtimoiy-iqtisodiy samaralarini baholash uchun mustaqil tadqiqotlar o‘tkazish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1992-yil 8-dekabr.

1. PF-4947-sonli Farmon, 2017-yil 7-fevral.
2. Davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risidagi Qonun, 1991-yil.
3. Mulkchilik to‘g‘risidagi Qonun, 1994-yil.
4. Tadbirkorlik faoliyati erkinligi kafolatlari to‘g‘risidagi Qonun, 2001-yil.

5. O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi ma’lumotlari, 2005-yil.
6. Harakatlar strategiyasi, 2017-yil.
7. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1-modda.
8. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 7-modda.
9. Sudlar to‘g‘risidagi Qonun, 1994-yil.
10. Xorijiy investitsiyalar to‘g‘risidagi Qonun, 1999-yil.
11. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi ma’lumotlari, 2010-yil.
12. BMT, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi pakt, 1966-yil.
13. Tortib olingan tijorat foydasiga qarshi. Konvensiya, 2008-yil.
14. PF-4947-sonli Farmon, 2017-yil.
15. Sudlar to‘g‘risidagi Qonunga o‘zgartirishlar, 2018-yil.
16. KADIROVA, Y. (2024). Aholini ijtimoiy himoyalash tizimining takomillashtirilishi: ish bilan ta’minlash va turmush sharoitini yaxshilash bilan bog‘liq islohotlarning natijalari. News of the NUUZ, 1(1.2), 11-14. KADIROVA, Y. (2024). Aholini ijtimoiy himoyalash tizimining takomillashtirilishi: ish bilan ta’minlash va turmush sharoitini yaxshilash bilan bog‘liq islohotlarning natijalari. News of the NUUZ, 1(1.2), 11-14.
17. Buvabaevna, Q.Y. (2024). The use of information and communication technologies in the educational process. Intellectual education technological solutions and innovative digital tools, 3(28), 169-172. Buvabaevna, Q. Y. (2024). The use of information and communication technologies in the educational process. Intellectual education technological solutions and innovative digital tools, 3(28), 169-172..
18. Buvabayevna, K. Y. (2024). Issues of Ensuring Employment of the Population of Surkhandarya Region during the Years of Independence. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 5(1), 173-177. Buvabayevna, K. Y. (2024). Issues of Ensuring Employment of the Population of Surkhandarya Region during the Years of Independence. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 5(1), 173-177.